

REGLEMENTAREA RĂSPUNDERII PENALE PENTRU MONOPOLISMUL INFRAȚIONAL ÎN ȚĂRILE DIN SPAȚIUL CSI

Sorin TIMOFEI

Catedra Drept Penal și Criminologie

The article represents a study on the settlement of penal responsibility for the criminal monopolism in the countries of the Commonwealth of Independent States (CIS). The penal laws of the post-Soviet countries can be grouped in two categories, if taking into consideration the formation method of the incriminations regarding the criminal monopolism. The penal norms regarding the mentioned offence, belonging to the legislative systems of Republic of Moldova, the Russian Federation, Azerbaijan Republic, Tajikistan Republic, Kazakhstan Republic, Kyrgyz Republic and Republic of Georgia, have major similarities and are created according to the example of art.265 "Monopolist actions and competition limitation" of the Model-Criminal Code of CIS. The second category is represented by the penal laws of Republic Belarus, Republic Uzbekistan and the Ukraine, which have a different inspiration, than the Model-Criminal Code of CIS. The author compares the stipulations of our Criminal Code with the Model-Criminal Code of CIS and the Criminal Codes of the CIS member states.

Statele care s-au format în urma destrămării Uniunii Sovietice sunt în plin proces de reformare a tuturor ramurilor legislației, inclusiv a legislației penale. În toate aceste țări își consolidează pozițiile economia de piață, ceea ce nu poate să nu determine abordări similare față de reformarea legislației. Nu putem face abstracție „nici de școala de drept comună de care aparțin cei care au elaborat Codurile penale ale noilor state independente, nici de unitatea tradițiilor juridice care s-au cristalizat pe parcursul câtorva decenii de coexistență în cadrul aceluiași stat” [1]. Totodată, statele post-sovietice se află la etape deferite de promovare a reformelor structurale în domeniul dreptului penal. Urmare a acestei împrejurări o reprezintă specificitatea mai mult sau mai puțin pronunțată a Codurilor penale ale noilor state independente.

În funcție de modul de construire a incriminărilor privitoare la monopolismul infrațional, legile penale ale statelor postsovietice pot fi grupate în două categorii. Din prima categorie fac parte Codurile penale ale Republicii Moldova, Federației Ruse, Republicii Azerbaidjan, Republicii Tadjikistan, Republicii Kazahstan, Republicii Kârgâze și Republicii Georgia. Normele penale vizând monopolismul infrațional, aparținând de sistemele legislative ale acestor țări, prezintă similitudini majore și sunt create după exemplul art.265 „Acțiunile monopoliste și limitarea concurenței” din Codul penal-model al CSI [2]. Cea de-a doua categorie este reprezentată de legile penale ale Republicii Belarus, Republicii Uzbekistan și Ucrainei. Aceste legi penale au ca numitor comun faptul că normele penale privind monopolismul infrațional nu au fost construite după calapodul Codului penal-model al CSI, fiind de altă inspirație.

Toate țările nominalizate mai sus sunt membre ale Comunității Statelor Independente. La Adunarea Interparlamentară a CSI aceste țări elaborează de comun acord acte normative care sunt recomandate spre adoptare statelor-membre ale CSI. O asemenea activitate de creație normativă exercită o anumită influență asupra formării legislației acestor state.

Codul penal-model al CSI a fost adoptat la 17.02.1996. Art.265, consacrat faptei de acțiuni monopoliste și restrângere a concurenței, este plasat în șirul faptelor contra ordinii de exercitare a activității de întreprinzător și a altei activități economice din acest act normativ. Deci, comportă practic aceeași identitate generică ca și art.246 „Limitarea concurenței libere” din Capitolul X „Infrațiuni economice” al Părții Speciale din Codul penal al Republicii Moldova.

Deși prezintă mai multe similarități, art.246 CP RM și art.265 din Codul penal-model al CSI se caracterizează și prin suficiente diferențe. Astfel, ca și în art.246 CP RM, în norma corespondentă din Codul penal-model al CSI se stabilește răspunderea pentru limitarea concurenței libere prin încheierea unui acord ilegal care prevede divizarea pieței, limitarea accesului la piață, înlăturarea de pe piață a altor agenți economici, majorarea sau menținerea prețurilor unice. Însa, spre deosebire de art.246 CP RM, art.265 al Codul penal-model al CSI incriminează și menținerea sau majorarea prețurilor ridicate de monopol ori a prețurilor scăzute de monopol.

Între timp, conform Legii Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 30.06.2000 [3], stabilirea unor prețuri monopoliste joase (dumping), precum și stabilirea unor prețuri monopoliste ridicate (ca manifestări ale abuzului de situația dominată pe piață), sunt diferențiate de acordurile anticoncurență dintre agenții economici, îndreptate spre diviziunea pieței, limitarea accesului la piață al altor agenți economici, majorarea sau menținerea prețurilor unice. Această diferențiere este

realizată și în doctrina juridică: „Concepțiile dualiste definesc practicile monopoliste nu prin note distinctive comune, ci prin enumerarea celor doi poli componenți: pe de o parte, înțelegerile condamnabile intervenite între agenții economici, iar, pe de altă parte, abuzul acestora sau a unuia dintre ei pe piața relevantă” [4].

Faptul că, de exemplu, stabilirea unor prețuri monopoliste joase (dumping) are un grad prejudiciabil comparabil cu cel al înțelegerilor condamnabile intervenite între agenții economici îl denotă prevederea de la alin.(5) art.5 al Legii Republicii Moldova privind măsurile antidumping, compensatorii și de salvagardare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 17.02.2000: „În baza tuturor probelor prezentate în legătură cu alin.(1), se va demonstra că importurile de dumping cauzează prejudicii în sensul prezentei legi. Aceasta înseamnă, în special, o demonstrare a faptului că volumul importului și/sau nivelurile de prețuri, determinate conform alin.(2), au un impact negativ asupra ramurii industriei naționale, precum acesta este evaluat la alin.(4), și că proporțiile acestui impact permit clasificarea lui drept prejudiciu grav (sublinierea ne aparține – *n.a.*)” [5]. Această determinantă este suficientă pentru a atribui relevanță penală faptei de stabilire a unor prețuri monopoliste joase (dumping) (ca și faptei de stabilire a unor prețuri monopoliste ridicate, întrucât fapta infracțională „este periculoasă pentru valorile sociale și tocmai acest caracter socialmente periculos justifică prevederea în legea penală și deci incriminarea ca infracțiune a unei asemenea fapte” [6].

În concluzie, în art.246 CP RM trebuie incriminată atât faptă de stabilire a unor prețuri monopoliste joase (dumping), cât și fapta de stabilire a unor prețuri monopoliste ridicate.

În art.265 din Codul penal-modul al CSI se recomandă ca, în funcție de caracterul și gradul prejudiciabil, săvârșirea de acțiuni monopoliste și de limitare a concurenței să fie considerată infracțiune mai puțin gravă. Infracțiunea, prevăzută la art.246 CP RM, este o infracțiune mai puțin gravă. Cu toate acestea, caracterul și gradul prejudiciabil al celor două infracțiuni confruntate nu au aceeași configurație. Or, aplicarea violenței, ca acțiune adiacentă, este specificată în varianta-tip a infracțiunii de limitare a concurenței libere (art.246 CP RM). În contrast, în ipoteza faptei incriminate la art.265 din Codul penal-model al CSI, aplicarea violenței (ca și: amenințarea aplicării violenței; deteriorarea sau distrugerea bunurilor străine ori amenințarea cu deteriorarea sau distrugerea acestora; folosirea situației de serviciu; săvârșirea faptei de către un grup organizat) ține de varianta agravată a infracțiunii. Mai mult, în această variantă se recomandă ca infracțiunea de acțiuni monopoliste și limitare a concurenței să fie considerată infracțiune gravă.

Legiuitorul moldovean nu prevede circumstanțe agravante pentru infracțiunea de limitare a concurenței. De aceea, limitarea concurenței libere – presupunând aplicarea violenței, deteriorarea sau distrugerea bunurilor străine ori amenințarea cu deteriorarea sau distrugerea acestora, folosirea situației de serviciu sau săvârșirea infracțiunii de către un grup organizat – nu este sancționată în contextul legii penale autohtone. Este susceptibilă de sancționare numai limitarea concurenței libere, presupunând aplicarea violenței.

În concluzie, aria de aplicare a art.246 CP RM este semnificativ mai redusă în raport cu aria de aplicare a art.265 din Codul penal-model al CSI.

Codul penal al Federației Ruse a fost adoptat de către Duma de Stat la 24.05.1996 și aprobat de către Consiliul Federației la 5.06.1996 [7]. Art.178 „Neadmiterea, limitarea sau înlăturarea concurenței” este plasat în Capitolul 22 „Infracțiuni în sfera activității economice” al acestui act legislativ. Conform normei date, se stabilește răspunderea pentru: 1) stabilirea unor prețuri monopoliste ridicate; 2) stabilirea unor prețuri monopoliste joase; 3) menținerea unor prețuri monopoliste ridicate; 4) menținerea unor prețuri monopoliste joase; 5) diviziunea pieței; 6) limitarea accesului la piață; 7) înlăturarea de pe piață a altor agenți economici; 8) stabilirea prețurilor unice; 9) menținerea prețurilor unice.

Astfel, se reproduce practic dispoziția art.265 din Codul penal-model al CSI. Totuși, spre deosebire de fapta incriminată la art.265 din Codul penal-model al CSI (și spre deosebire de infracțiunea prevăzută la art.246 CP RM), faptă incriminată la art.178 CP FR presupune cauzarea unor daune în proporții mari (adică daune care să depășească suma de 1 mln. de ruble, conform notei la art.178 CP FR). Așadar, în contextul legii penale a Federației Ruse, mărimea prejudiciului produs prin infracțiune este criteriul de disociere dintre penal și nepenal. În opoziție, în conjunctura legii penale autohtone, aplicarea sau neaplicarea violenței joacă rolul unui asemenea criteriu.

Ca și în cazul art.246 CP RM, cel mai mare dezavantaj al art.178 CP FR constă în aceea că modalitățile normative ale faptei incriminate au fost selectate accidental din mulțimea de modalități ale activității autorităților administrației publice de limitare a concurenței. În art.5,6,10 și 11 din Legea Federației Ruse cu privire la protecția concurenței din 2006 [8] sunt enumerate aproximativ 30 de modalități ale activității monopoliste și ale activității autorităților administrației publice de limitare a concurenței (pentru comparație, în Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței numărul acestor modalități este de aproximativ 40). De ce atunci în legea penală a Federației Ruse sunt specificate doar nouă din aceste modalități, iar în legea penală autohtonă sunt menționate numai șapte din acestea? Și, mai ales, de ce anume acestea nouă (de ce anume

acestea șapte)? Să fie oare mai periclitante, pentru ordinea de drept, stabilirea (menținerea) unor prețuri monopoliste joase sau stabilirea (menținerea) unor prețuri monopoliste ridicate în raport cu:

- impunerea contragentului la condiții intenționat nefavorabile lui sau la condiții care nu fac obiectul contractului;
- constrângerea contragentului de a încheia contract doar cu condiția de a procura (a vinde) alte mărfuri sau cu condiția de a renunța la procurarea de mărfuri de la alți agenți economici, sau de a vinde mărfuri către alți agenți economici sau consumatori;
- aplicarea față de contragent a unor măsuri discriminatorii care l-ar plasa într-o situație nefavorabilă în raport cu alți agenți economici;
- stabilirea unor restricții la prețurile de revânzare a mărfurilor;
- alte modalități ale activității monopoliste sau ale activității administrației publice de limitare a concurenței, prevăzute de Legea Federației Ruse cu privire la protecția concurenței și de Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței?

În mod vădit, răspunsul la această întrebare este negativ. De aceea, nu este necesară concretizarea privind modalitățile sub care se prezintă infracțiunea de neadmitere, limitare sau înlăturare a concurenței (art.178 CP FR). Așa cum nu este necesară nici specificarea modalităților în dispoziția art.246 CP RM. Oricare faptă de neadmitere, limitare sau înlăturare a concurenței (oricare faptă de limitare a concurenței libere), indiferent de modalitatea pe care o adoptă, trebuie să intre în vizorul legii penale. Bineînțeles, dacă este săvârșită în condiții care îi imprimă relevanță penală: producerea de daune în proporții mari – în cazul legii penale a Federației Ruse; aplicarea violenței – în cazul legii penale a Republicii Moldova.

În Codul penal al Republicii Kazahstan, adoptat la 16.07.1997 și intrat în vigoare la 01.01.1998 [9], răspunderea pentru acțiunile monopoliste și limitarea concurenței este stabilită în art.196. Acest articol este plasat în Capitolul șapte al Părții Speciale, având titulatura „Infracțiuni în sfera activității economice”.

În comparație cu art.246 CP RM, art.196 CP RK prezintă următoarele deosebiri:

- 1) prevede răspunderea și pentru stabilirea sau menținerea prețurilor monopoliste ridicate ori a prețurilor monopoliste joase;
- 2) producerea daunelor în proporții mari este obligatorie pentru calificarea infracțiunii corespunzătoare;
- 3) nominalizează victimele (subiecții pasivi) ai infracțiunii: cetățeanul, organizația sau statul;
- 4) include alineatele (2) și (3) în care se consemnează următoarele circumstanțe agravante:
 - repetarea infracțiunii;
 - săvârșirea infracțiunii de un grup de persoane în baza unei înțelegeri prealabile ori de un grup organizat;
 - folosirea situației de serviciu;
 - aplicarea violenței sau amenințarea cu violența, distrugerea sau deteriorarea bunurilor străine ori amenințarea cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor străine, dacă lipsesc semnele șantajului.

În acest fel, se poate observa că, în condițiile legii penale kazahă, potențialul diferențierii răspunderii penale este considerabil mai mare decât în cazul legii penale autohtone. În raport cu infracțiunea prevăzută la art.246 CP RM, vor putea fi luate în considerație doar ca circumstanțe agravante influențând asupra gradării pedepsei:

- provocarea prin infracțiune a unor urmări grave (lit.b) alin.(1) art.77 CP RM);
- săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participare (lit.c) alin.(1) art.77 CP RM);
- săvârșirea infracțiunii cu folosirea încrederii acordate (lit.n) alin.(1) art.77 CP RM).

Codul penal al Republicii Tadjikistan a fost adoptat la 21.05.1998 și a intrat în vigoare la 01.09.1998 [10]. Din Capitolul 26 al acestui act legislativ, intitulat „Infracțiuni în sfera activității economice”, face parte art.237 „Acțiuni monopoliste și concurența limitată”. Oarecum disonant față de modelele legislative examinate până acum se prezintă sintagma „concurența limitată” din denumirea art.237 CP RT. Astfel, se pune accentul pe rezultatul infracțional, nu pe factorul infracțional (care e desemnat prin formula „limitarea concurenței” în Codurile penale al Federației Ruse și al Republicii Kazahstan).

Cu toate acestea, conținutul juridic al infracțiunii prevăzute la art.237 CP RT comportă mai multe similitudini decât deosebiri, în comparație cu conținutul juridic al faptelor corespondente din legile penale rusă și kazahă. Astfel, în conformitate cu art.237 CP RT, se prevede răspunderea pentru acțiunile monopoliste, săvârșite pe calea stabilirii unor prețuri monopoliste ridicate sau a unor prețuri monopoliste joase, precum și pentru limitarea concurenței pe calea limitării accesului la piață, înlăturării de pe piață a altor agenți economici, stabilirii sau menținerii prețurilor unice.

Ca și în cazul infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM, nu este obligatorie producerea daunelor în proporții mari. Dar nu se cere nici aplicarea violenței pe post de acțiune adiacentă, spre deosebire de art.246 CP RM (ce-i drept, aplicarea violenței apare ca circumstanță agravantă prevăzută la lit.a) alin.(3) art.237 CP RT).

La alin.(2) și (3) art.237 CP RT sunt prevăzute următoarele circumstanțe agravante ale acțiunilor monopoliste și concurenței limitate:

- repetarea infracțiunii;
- săvârșirea infracțiunii de către un grup de persoane în baza înțelegerii prealabile;
- aplicarea violenței sau amenințarea cu aplicarea violenței;
- distrugerea sau deteriorarea bunurilor străine sau amenințarea cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor străine, lipsind semnele șantajului;
- folosirea situației de serviciu;
- săvârșirea infracțiunii de un grup organizat.

Cu alte cuvinte, circumstanțele agravante sunt descrise exact ca în legea penală kazahă. Însă, repartizarea acestora în alineatele normei penale diferă. Astfel, de exemplu, conform poziției legiuitorului kazah, circumstanțele agravante „repetarea infracțiunii” și „săvârșirea infracțiunii de un grup organizat”, precum și „folosirea situației de serviciu” au același grad prejudiciabil, fiind specificate în același alineat – alin.(2) art.196 CP RK. În contrast, legiuitorul tadjik a decis că circumstanța agravantă „repetarea infracțiunii” are un grad prejudiciabil comparativ mai redus decât agravantele „săvârșirea infracțiunii de un grup organizat” și „folosirea situației de serviciu”, repartizându-le la alineate diferite ale art.237 CP RT. Această diferență de poziții este firească, dacă vom lua în considerație specificul situației criminogene în fiecare din cele două țări.

Codul penal al Armeniei a fost adoptat la 18.04.2003 [11]. Art.195 „Practica anticoncurențială ilegală” este inclus în Capitolul 22 „Infracțiuni împotriva activității economice” din acest act legislativ.

În conformitate cu art.195 CPA, se stabilește răspunderea penală pentru majorarea, reducerea sau menținerea artificială a prețurilor monopoliste ilegale ori pentru limitarea concurenței pe calea unui acord prealabil sau a unor înțelegeri concertate, îndreptate spre divizarea pieței după criterii teritoriale, împiedicarea accesului pe piață al altor agenți economici, înlăturarea de pe piață a altor agenți economici, stabilirea sau menținerea unor prețuri discriminatorii.

Astfel, în locul formulei „stabilirea sau menținerea prețurilor monopoliste ridicate ori a prețurilor monopoliste joase” (utilizată în legile penale examinate anterior), legiuitorul armean preferă o locuțiune având o arie de incidență mai vastă – „majorarea, reducerea sau menținerea artificială a prețurilor monopoliste ilegale”.

Spre deosebire de art.246 CP RM (în care este folosită sintagma „acord ilegal”), în art.195 CPA se utilizează expresia „acord prealabil sau înțelegere concertată”. În acest plan, reglementarea privind practica anticoncurențială ilegală din Codul penal al Armeniei are o sferă de acoperire mai mare decât reglementarea corespondentă din legislația penală autohtonă. Aceasta deoarece „practicile concertate exclud prin ipoteză acordul propriu-zis ca fundament al comportamentului analog pe piața relevantă” [12].

La alin.(2) art.195 CPA se prevăd circumstanțele agravante ale infracțiunii de practică anticoncurențială ilegală. Spre deosebire de modelele legislative analizate *supra*, incriminarea din legea penală armeană nu conține agravantele „repetarea infracțiunii” și „săvârșirea infracțiunii de un grup de persoane în baza înțelegerii prealabile”.

Art.228 „Constrângerea la acțiunile anticoncurențiale concertate” din Codul penal al Ucrainei, adoptat la 05.04.2001 și intrat în vigoare la 01.09.2001 [13], nu are drept calapod art.265 din Codul penal-model al CSI (spre deosebire de legile penale examinate anterior). Art.228 CPU este plasat în Titlul VII „Infracțiuni în sfera activității economice” al Părții Speciale.

Astfel, potrivit art.228 CPU, se stabilește răspunderea pentru constrângerea la acțiunile anticoncurențiale concertate, interzise de Legea Ucrainei cu privire la protecția concurenței economice, săvârșite prin aplicarea violenței sau cu cauzarea unui prejudiciu patrimonial, ori prin amenințarea cu aplicarea violenței sau cu cauzarea unui prejudiciu patrimonial.

În conformitate cu prevederile Legii Ucrainei cu privire la protecția concurenței economice din 11.01.2001 [14], prin „acțiuni anticoncurențiale concertate” se are în vedere: acordul comun privind majorarea sau menținerea artificială a prețurilor sau tarifelor monopoliste; repartizarea piețelor de valorificare a mărfurilor și serviciilor; limitarea artificială a potențialului concurențial al altor participanți la relațiile de piață etc.

Maniera de descriere a conținutului juridic al monopolismului infracțional, adoptată de legiuitorul ucrainean, este preferabilă în comparație cu toate celelalte modele de elevație legislativă analizate până acum. Or, în locul unui derapaj spre cazuistică și al unei selecții accidentale a modalităților activității monopoliste și ale activității autorităților administrației publice de limitare a concurenței (modalități presupunând relevanță penală), s-a ales să se facă trimitere la prevederile Legii Ucrainei cu privire la protecția concurenței economice. Astfel, s-au respectat principiile consecvenței și echilibrului între reglementările concurente. Mergându-se pe ideea că toate actele normative sunt elemente ale sistemului normativ, s-a respectat regula că terminologia utilizată este constantă și uniformă atât în actul elaborat, cât și în toate celelalte acte normative. În mod regretabil, în

cazul art.246 CP RM, aceste principii și reguli nu se respectă. În genere, analizând corelația dintre normele extrapenale de referință și normele penale din Capitolul X „Infrațiuni economice” al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova, ajungem la concluzia că există o ruptură de ordin conceptual între cele două categorii de norme. Ceea ce nu poate să nu se repercuteze nefast asupra eficienței aplicării legii penale autohtone.

Conform alin.(2) art.228 CPU, răspunderea pentru constrângerea la acțiunile anticoncurențiale concertate se agravează, dacă acestea sunt săvârșite de un grup organizat sau de o persoană anterior condamnată pentru o infracțiune similară.

Cât privește ultima agravantă, aceasta nu poate constitui un exemplu demn de recepționare. Or, conform Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale”, nr.17 din 19.06.2000 [15], instanțele judecătorești sunt atenționate că astfel de agravantă ca „săvârșirea infracțiunii de către o persoană condamnată anterior pentru aceeași infracțiune” contravine art.4 din Protocolul nr.7 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, urmând a fi luată în considerație doar la individualizarea pedepsei și la stabilirea regimului coloniei de executare a pedepsei privative de libertate.

În Codul penal al Republicii Uzbekistan, intrat în vigoare la 01.04.1995 [16], răspunderea pentru monopolismul infracțional se prevede în cadrul Capitolului 12 „Infrațiuni împotriva bazelor economiei” din Partea Specială. Astfel, în art.183 CP RU, având denumirea „Violarea legislației antimonopol”, sunt incriminate – la alineatele (1) și (2) – două fapte distincte: neprezentarea informației organului de stat de reglementare antimonopolistă sau prezentarea acestuia a unor informații cu bună-știință false, săvârșită după aplicarea sancțiunilor administrative pentru aceeași faptă (alineatul (1)); eschivarea de la executarea sau neexecutarea la timp a dispozițiilor organului de stat de reglementare antimonopolistă, privind încetarea încălcărilor, restabilirea situației inițiale, rezilierea sau modificarea contractelor etc., săvârșită după aplicarea sancțiunilor administrative pentru aceeași faptă (alineatul (2)).

De menționat că, în Republica Moldova, pentru fapte similare răspunderea se prevede în cadrul Codului cu privire la contravențiile administrative, anume: în art.174¹⁴ „Eschivarea de la executare sau neexecutarea la timp a dispozițiilor organului de stat de reglementare antimonopolistă, neprezentarea informației sau prezentarea unei informații vădit neveridice (false) acestui organ”.

În context, trebuie de menționat că în legea penală autohtonă este inaplicabilă circumstanța agravantă „săvârșirea infracțiunii după aplicarea sancțiunilor administrative pentru aceeași faptă”. Motivele acestei neaplicări sunt aceleași ca și în cazul agravantei „săvârșirea infracțiunii de către o persoană condamnată anterior pentru aceeași infracțiune”.

Referințe:

1. Волженкин Б.В. Новый Уголовный кодекс Республики Казахстан // Правоведение. - 1996. - №1. - С.142-151.
2. Модельный Уголовный кодекс для государств – участников СНГ // Правоведение. - 1996. - №1. - С.92-141.
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000. - Nr.166-168.
4. Azema J. Le droit francais de la concurrence. - Paris, 1989, p.299.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.5-7.
6. Bulai C. Manual de drept penal. Partea Generală. - București: ALL, 1997, p.149-150.
7. Уголовный кодекс Российской Федерации. - Москва: Проспект, 1999.
8. Федеральный закон о защите конкуренции от 8 июля 2006 г. // base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc; base=LAW; n=61763
9. Уголовный кодекс Республики Казахстан / Под ред. И.И. Рогова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
10. Уголовный кодекс Республики Таджикистан / Под ред. А.В. Федорова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
11. Уголовный кодекс Республики Армения // www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus
12. Сărăiină O. Dreptul concurenței comerciale. Concurența patologică. Monopolismul. - București: Lumina Lex, 1993, p.46.
13. Уголовный кодекс Украины / Под ред. В.Я. Тация и В.В. Сташиса. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
14. Закон України про захист економічної конкуренції від 11.01.2001 // Відомості Верховної Ради. - 2001. - №12.
15. Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974 - iulie 2002). - Chișinău, 2002, p.18-20.
16. Уголовный кодекс Республики Узбекистан / Под Ред. М.Х. Рустамбаева, А.С. Якубова, З.Х. Гулямова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

Prezentat la 12.03.2007